

BÖLÜM 65

COVID-19 PANDEMİSİNDE ERGENLERDE PSİKİYATRİK BOZUKLUKLAR

Yağmur GÜNDÜZ¹

Giriş

İlk kez Aralık 2019'da teşhis edilen yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) dünya çapında hızla yayıldı. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), COVID-19 salgınını 11 Mart 2020'de bir pandemi olarak ilan etti (1). Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020'de bildirildi (2).

Ruh sağlığı iyi ve kaliteli bir yaşam için en önemli koşullardan biridir. Pandemi, beklenmeyen ve önceden hazırlanmaya fırsat vermeyen doğası nedeniyle tüm dünyada belirsizlik ve kaygı yaratmaktadır. Günlük rutin hayatta bir dizi değişikliğe neden olmaktadır. Sosyal yapı ve düzenin bozulması çocuk ve ergenler dâhil toplumun ruh sağlığını etkilemektedir.

Dünya nüfusunun yaklaşık %28'i çocuklardan oluşuyor. 10-19 yaş aralığındaki çocuklar ise dünya nüfusunun %16'sını oluşturmaktadır (3). COVID-19 pandemisi çocuk ve ergenlerin ruh sağlığını pek çok yönden etkilemektedir. Pandeminin bu yaş grubu üzerindeki etkisi gelişim yaşı, mevcut eğitim durumu, önceden var olan ruh sağlığı durumu, ekonomik durum, özel ihtiyaçlara sahip olma ve çocuk / ebeveynin enfeksiyon veya enfeksiyon korkusu nedeniyle karantinaya

alınması gibi birçok faktöre bağlıdır (4). Aynı zamanda çocuk ve ergen ruh sağlığı aile sistemi ve etkileşimlerinden önemli ölçüde etkilenir. Pandemi nedeniyle gelişen ekonomik sorunlar, uzun süreli eve kapanma ve çocukların evdeki aktivite ve eğitimlerini daha fazla denetleme gerekliliği, ebeveynlerin ruhsal durumu ve sosyal kayıpları, aile ortamını etkileyerek çocuk ve ergenlerin ruh sağlığını etkileyebilir (5). Bir çalışmada 113 çocuğun 94'ünde pandemiye bağlı psikopatoloji saptanmıştır. Bu çalışmada vakaların büyük kısmında semptomların günlük rutinde yapılan değişikliklere bağlı geliştiği, diğer kısmında ise doğrudan pandemiye ilişkili olduğu belirlenmiştir (6). Daha küçük çocukların (3-6 yaş) aile üyelerinin COVID-19 hastalığına yakalanma korkusu ve aile üyelerine aşırı bağlılık gösterme olasılıkları daha yüksekken, daha büyük çocuklarda (6-18 yaş) dikkatsizlik bulgularına ek olarak sürekli sorgulama eğiliminde oldukları belirlenmiştir (7).

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) verilerine göre, 8 Nisan 2020 itibarıyla 188 ülkede eğitime ara verildi. Kasım 2020 itibarıyla 224 milyonu aşkın öğrenci okulların kapatılmasıyla karşı karşıya kaldı (8). Türkiye'de okullar 12 Mart 2020 tarihinde kapatıldı.

¹ Uzm. Dr. Yağmur GÜNDÜZ, Ordu Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim Araştırma Hastanesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları AD. yağmurgunduzmd@gmail.com

Pandemide İnternet Kullanımı

Günümüzde daha fazla çocuk ve ergen ders çalışmak, çevrimiçi oyun oynamak, alışveriş yapmak, film izlemek, sosyal medyayı kullanmak ve sohbet etmek amacıyla internet kullanmaktadır. Makul bir şekilde internet kullanımı faydalı olsa da aşırı ve kontrolsüz internet kullanımı internet bağımlılığına dönüşebilir ve bireyin internet kullanımını kontrol edememesi olarak tanımlanır (33). Bir çalışmada COVID-19 pandemisi sırasında, öğrencilerin %29,58'inin internette günde beş saatten fazla zaman harcadıklarını bildirmiştir. Bu sürenin, öğrencilerin salgın öncesinde internette harcadıkları zamandan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durum internete veya akıllı telefonlara bağımlılık için potansiyel bir risk faktörüdür (22).

Aynı zamanda pandemiyle birlikte evden eğitime devam etme gerekliliği doğmuş çocuk ve ergenlerin hayatına "canlı ders" kavramı girmiştir. Canlı derslere öğrencilerin katılımını izleme ve değerlendirme eksikliği, bu uygulamadaki deneyim yetersizliği, internet sinyalleri, kırsal kesimde internete ulaşım güçlüğü gibi nedenlerle ebeveynler, öğretmenler ve öğrenciler açısından sıkıntıya yol açmaktadır. Bu etkiler, çocuk ve ergenlerde bilinçsiz akıllı telefon kullanımı / internet bağımlılığı ve ruhsal sıkıntıya daha fazla katkıda bulunabilir (22). Daha önceki çalışmalar stres, depresyon ve anksiyete ile internet bağımlılığı arasında ilişki bulunduğunu göstermiştir (33,35).

COVID-19 pandemisi nedeniyle oluşan sosyal izolasyon ve karantina uygulamaları, birçok nedenle ekran karşısında geçirilen süreyi artırmıştır. Ve sosyal medya birçok aile için stres, can sıkıntısı ve sosyal etkileşimde azalma ile baş etmek için bir araç haline gelmiştir (7). Özellikle ergenler için sosyal medya kullanımı, bilgiye erişim, sosyal bağlantı, kendini ifade etme ve kimlik geliştirmeye izin verdiği için, ruh sağlığının korunmasında yardımcı olabilir. Sosyal medya kullanımı karantina sürecinde gençlerin sosyal etkileşimi sürdürmelerine yardımcı olmada olumlu bir faktör olsa da aynı zamanda olumsuz sonuçlarla da ilişkilili

olabilmektedir. Bunlardan bazıları COVID-19 hakkında sahte haberlere ve yanlış bilgilere önemli ölçüde maruz kalmak, uyku ve sirkadyan ritimde bozulmalar ve anksiyetede artıştır (36). Çocuk ve ergenlerde sosyal medya kullanımını ve depresif belirtileri ölçen 11 çalışmanın sistematik bir incelemesi istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gösterilmiştir (37).

Yakın tarihli bir sistematik literatür taramasına göre, sosyal medyaya harcanan zaman, mesajları kontrol etmek gibi tekrarlanan aktiviteler, problemlerle internet kullanımı ya da internet bağımlılığı depresyon, anksiyete ve psikolojik sıkıntı seviyeleriyle ilişkili bulunmuştur (38).

Sonuç

COVID-19 pandemisinin ruh sağlığı üzerindeki etkisi endişe vericidir. Çocuklar ve ergenler arasında COVID-19 enfeksiyonu oranı düşük olsa da karşılaştıkları stres onları oldukça savunmasız bırakmaktadır. Pandeminin çocuk ve ergenler üzerindeki etkisi, yaş, gelişimsel düzey, eğitim durumu, sosyoekonomik düzey, önceden var olan psikiyatrik bozukluklar, enfeksiyon korkusu ve sosyal izolasyon gibi pek çok faktöre bağlıdır. Çocukların ve ergenlerin hem yüz yüze hem de dijital platformlar kullanılarak ruh sağlığı hizmetlerine erişimin iyileştirilmesine ihtiyacı vardır. Gerekli halk sağlığı programları devreye sokularak, pandemi sürecinde ve sonrasında çocuk ve ergenlerde ortaya çıkan psikiyatrik bozukluklar erken teşhis ve tedavi edilmelidir.

KAYNAKLAR

1. WHO (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020*. (28.11.2020 tarihinde <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-COVID-19--11-march-2020> adresinden ulaşılmıştır.)
2. Turkish Science Academy (17 Nisan 2020). *COVID-19 Pandemi Değerlendirme Raporu (978-605-2249-43-7)*. (Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Issue). (28.11.2020 tarihinde <http://www.tuba.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır)
3. UNICEF (2019). *Global population of children 2100*. (28.11.2020 tarihinde <https://www.statista.com/sta->

- tistics/678737/total-number-of-children-worldwide/statistics/678737/total-number-of-children-worldwide/ adresinden ulaşılmıştır)
4. Singh S, Roy MD, Sinha CPTMK, et al. Impact of COVID-19 and lockdown on mental health of children and adolescents: A narrative review with recommendations. *Psychiatry research*. 2020;113429. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113429>
 5. Courtney D, Watson P, Battaglia M, et al. COVID-19 impacts on child and youth anxiety and depression: challenges and opportunities. *The Canadian Journal of Psychiatry*.2020;65(10), 688-691.
 6. Jefsen OH, Rohde C, Nørremark B, et al. Editorial Perspective: COVID-19 pandemic-related psychopathology in children and adolescents with mental illness. *Journal of child psychology and psychiatry*.2020. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13292>
 7. Jiao WY, Wang LN, Liu J, et al. Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 epidemic. *The journal of Pediatrics*.2020;221, 264. doi: 10.1016/j.jpeds.2020.03.013
 8. UNESCO (2020). *Education: From disruption to recovery*. (29.11.2020 tarihinde <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> adresinden ulaşılmıştır.)
 9. Chen B, Sun J, & Feng Y. How have COVID-19 isolation policies affected young people's mental health?—evidence from chinese college students. *Frontiers in psychology*. 2020; 11: 1529. doi: 10.3389/fpsyg.2020.01529
 10. Wang C, Pan R, Wan X, et al. A longitudinal study on the mental health of general population during the COVID-19 epidemic in China. *Brain, behavior, and immunity*.2020;87, 40-48. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.04.028>
 11. Wu KK, Chan SK, & Ma TM. Posttraumatic stress, anxiety, and depression in survivors of severe acute respiratory syndrome (SARS). *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*. 2005;18(1), 39-42. <https://doi.org/10.1002/jts.20004>
 12. Shah K, Mann S, Singh R, et al. Impact of COVID-19 on the Mental Health of Children and Adolescents. *Cureus*.2020;12(8). Doi: 10.7759/cureus.10051
 13. WHO (2020). *Improving the mental and brain health of children and adolescents*. (28.11.2020 tarihinde <https://www.who.int/activities/improving-the-mental-and-brain-health-of-children-and-adolescents> adresinden ulaşılmıştır.)
 14. Youngminds (2020) March. *Coronavirus: Impact on young people with mental health needs*. Youngminds.org.uk. (28.11.2020 tarihinde https://youngminds.org.uk/media/3708/coronavirus-report_march2020.pdf adresinden ulaşılmıştır)
 15. Guessoum SB, Lachal J, Radjack R, et al. Adolescent psychiatric disorders during the COVID-19 pandemic and lockdown. *Psychiatry research*: 2020;113264 .<https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113264>
 16. Chen S, Cheng Z, & Wu J. Risk factors for adolescents' mental health during the COVID-19 pandemic: a comparison between Wuhan and other urban areas in China. *Globalization and Health*.2020;16(1), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00627-7>
 17. Zhou J, Yuan X, Qi H, et al. Prevalence of depression and its correlative factors among female adolescents in China during the coronavirus disease 2019 outbreak. *Globalization and Health*. 2020;16(1), 1-6. <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00601-3>
 18. Seçer İ, & Ulaş S. An Investigation of the Effect of COVID-19 on OCD in Youth in the Context of Emotional Reactivity, Experiential Avoidance, Depression and Anxiety. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2020;1-14. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00322-z>
 19. Kessler RC, Angermeyer M, Anthony JC, et al. Lifetime prevalence and age of-onset distributions of mental disorders in the World Health Organization's World Mental Health Survey Initiative. *World Psychiatry*. 2007;6(3):168–176. PMID: 18188442; PMCID: PMC2174588.
 20. Cao W, Fang Z, Hou G, et al. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry research*.2020;112934. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>
 21. Xiao H, Shu W, Li M, et al. Social distancing among Medical students during the 2019 Coronavirus disease pandemic in China: Disease awareness, anxiety disorder, depression, and behavioral activities. *International journal of environmental research and public health*. 2020;17(14), 5047. <https://doi.org/10.3390/ijerph17145047>
 22. Duan L, Shao X, Wang Y, et al. An investigation of mental health status of children and adolescents in china during the outbreak of COVID-19. *Journal of affective disorders*. 2020;275, 112-118. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.06.029>
 23. Kim SW & Su KP. Using psychoneuroimmunity against COVID-19. *Brain, behavior, and immunity*. 2020;87, 4-5. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.03.025>
 24. Loades ME, Chatburn E, Higson-Sweeney N, et al. Rapid Systematic Review: The Impact of Social Isolation and Loneliness on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of COVID-19. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 2020. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.05.009>
 25. Chen F, Zheng D, Liu, J, et al. Depression and anxiety among adolescents during COVID-19: A cross-sectional study. *Brain, Behavior, and Immunity*. 2020; 88: 36–38. Chen F, Zheng D, Liu J, Gong Y, Guan Z, Lou D. Depression and anxiety among adolescents during COVID-19: A cross-sectional study. *Brain Behav Immun*. 2020;88:36-38. doi:10.1016/j.bbi.2020.05.061
 26. Zhou SJ, Zhang LG, Wang LL, et al. Prevalence and socio-demographic correlates of psychological health problems in Chinese adolescents during the outbreak of COVID-19. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2020;1-10. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01541-4>
 27. Amerikan Psikiyatri Birliği (1994), *Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal elkitabı, Dördüncü Baskı (DSM-IV)*, Amerikan Psikiyatri Birliği, Washington DC. (Ertuğrul

- Köroğlu, Çev. Ed.). Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
28. Rey. J.M., Bella-Awusah, T.T., Liu, J. (2012) *IACAPAP Textbook of Child and Adolescent Mental Health. Depression in children and adolescents*. Chapter E.1 Mood disorder.
 29. Xie X, Xue Q, Zhou Y, et al. Mental health status among children in home confinement during the coronavirus disease 2019 outbreak in Hubei Province, China. *JAMA pediatrics*. 2020;174(9):898-900. doi: 10.1001/jama-pediatrics.2020.1619
 30. Wang L, Feng Z, Yang G, et al. Depressive symptoms among children and adolescents in western China: an epidemiological survey of prevalence and correlates. *Psychiatry research*. 2016;246, 267-274. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2016.09.050>
 31. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*. American Psychiatric Pub.
 32. Stein DJ, Costa D, Lochner C, et al. Obsessive-compulsive disorder. *Nature reviews. Disease primers*. 2019;5(1), 52. <https://doi.org/10.1038/s41572-019-0102-3>
 33. Tanir Y, Karayagmurlu A, Kaya İ, et al. Exacerbation of obsessive compulsive disorder symptoms in children and adolescents during COVID-19 pandemic. *Psychiatry Research*. 2020;293, 113363. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113363>
 34. Nissen JB, Højgaard DRMA, & Thomsen PH. The immediate effect of COVID-19 pandemic on children and adolescents with obsessive compulsive disorder. *BMC psychiatry*. 2020;20(1), 1-10. DOI: 10.1186/s12888-020-02905-5
 35. Yang L, Sun L, Zhang Z, et al. Internet addiction, adolescent depression, and the mediating role of life events: finding from a sample of Chinese adolescents. *International Journal of Psychology*. 2014;49(5), 342-347. <https://doi.org/10.1002/ijop.12063>
 36. Hamilton JL, Nesi J, & Choukas-Bradley S. Teens and social media during the COVID-19 pandemic: Staying socially connected while physically distant. *PsyArXiv*. April 29. 2020. Preprint doi: <https://doi.org/10.31234/osf.io/5stx4>
 37. McCrae N, Gettings S, & Purssell E. Social media and depressive symptoms in childhood and adolescence: A systematic review. *Adolescent Research Review*. 2017;2(4), 315-330. <https://doi.org/10.1007/s40894-017-0053-4>
 38. Keles B, McCrae N, & Grealish A. A systematic review: the influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2020;25(1), 79-93. <https://doi.org/10.1080/02673843.2019.1590851>